

Duchovní svět lovců velryb severozápadního Pacifiku

Přednášel Stanislav Chládek

Přednáška inženýra Chládky, velmi zkušeného kajakáře, byla zaměřena na tzv. druhou kolébku vzniku kajaků, tedy místo, kde žili a dnes ještě žijí příslušníci národa aleutů, aleutské ostrovy. O úbytek národa kdysi čítajícího přes deset tisíc obyvatel se zasloužila jednak ruská genocida, ale také 2. světová válka, kdy byli kvůli velmi krvavé bitvě s japonsci aleuti přesídleni na jih aljašky, kde žili v podmínkách ne nepodobných koncentračním táborem. Následující návrat na aleutské ostrovy jejich počtu také nepřidal. Kdysi hojně zalidněné vesnice nyní již zejí prázdnotou a aleutů zbývá asi pouhé dvě tisícovky.

Na ostrově Kodiak žijí příbuzní aleutů, národ alutiiq. Jejich příbuznost je fyziologická, ale jazyky mají různé – nerozumějí si a dokonce jsou s aleuty nepřátelé. Oba národy používaly kajaky a lovili z nich velryby. Oproti aleutským kajakům stavěli alutiiq širší, stabilnější, ale také pomalejší kajaky. Díky teplému Pacifiku z jihu a studenému Beringovu moři na severu jsou kolem aleutských ostrovů časté husté mlhy a špatné počasí.

Dle jedné z jejich legend byli aleuti roztroušeni po ostrovech díky kormoránům z posvátné hory. Historicky ovšem přešli aleuti stejně jako indiáni z Asie na Americkou pevninu. Zatímco indiáni pokračovali dále na východ, aleuti zamířili na jih a usadili se na dnešních aleutských ostrovech. Díky jejich životu na pobřeží docházelo mezi aleuty, alutiiqy a indiány k výrazné kulturní výměně. Oproti aleutům a alutiiq indiáni velryby nelovili. Místo kajaků také upřednostňovali obrovské kanoe dlouhé 20-30 metrů.

Muži aleutů stavěli rámy ke kajakům z naplaveného dřeva a ženy šily potahy z lvouních kůží. Švy kanoi byly ozdobeny trásněmi z lvouních vousků. Při šití musely mít ženy svázané vlasy do drdolu, protože jediný vlas ve švu by podle místních zvyků znamenal potopení kajaku. Kajaky rovněž měly zvednutou roztrěpenou špicí údajně kvůli lepšímu zvládnání vln – díky této špicí kajak prořízne vlnu, poté se zvedne a na vlnách se tolik nehoupá. Dnešní kajaky s nejlepšími výsledky mají také tuto konkávní špicí. Kajaky alutiiq byly oproti těm aleutským až pro tři osoby pravděpodobně pro přepravu ruských kněží, kteří s kajaky sami neuměli. Je možné, že se takto přepravovaly i mumie, které by v kajaku pro dvě osoby nebylo možné převážet.

Na obrázcích byla účastníkům přiblížena aleutská mytologie. Například obrázek pána vesmíru s koncentrickými kruhy zobrazuje všeprostupnost nebo také vidění toho, co běžné oči nevidí, tedy moc šamanistickou. Mnohé artefakty z aleutských ostrovů se dají najít v Petrohradském muzeu. Jde o šamanské klobouky, sošky šamanek či šamanistické bubny. K proniknutí do snového světa se používalo drog, pouštění krve a bubnování. Přednášející tento stav prý jednou zažil při velké ztrátě krve, kdy měl pocit, že vidí hady. Masek se rituálně používalo k transformaci maskovaného ve spirituálním světě. Víčka na maskách existovala z důvodu, aby nemohl mrtvý utéci z neživého těla. Jiné masky měly obruče, které značily konečnost prostoru. Špičatost dřevěných masek byla vyobrazením kanibalských duchů, které mohli vidět pouze hlavní šamani. Pomocní šamani pak nosili ptačí masky, které používali k špionážním duchovním letům. Někdo prý v tomto tranzu cestoval až do grónska a zpět a povídal správně, jak to tam vypadá. Masky se vyráběly i z velrybích kostí, tyto naopak měly otvory pro oči.

Další obrázky ukazovaly sošky znázorňující transformaci člověka na ptáka, případně člověka na velrybu. Mezi šamanistické pomůcky patřily také panenky užívané v různých rituálech. Obličej panenek většinou připomínaly určitou osobu. Při přidání kousku oblečení nebo vlasů mohl pak šaman osobu ovlivňovat, ať už kladně nebo záporně, mohl ji podpořit v jejím konání nebo přivodit nemoc. Těm, kteří ovlivňovali své oběti záporně, se říkalo černí šamani, kteří za zaplacenou sumu škodili zvoleným obětem.

Obřady spojené s lovem velryb

Lov velryb nebyl nijak jednoduchou záležitostí. Byl to jeden z místních největších rituálů, protože normální smrtelník velrybu zabít nemohl. Lovci se proto stávali něčím více. Způsobů lovu velryb bylo několik. Jedním z nich bylo užití krátkých šipky naplněných „zvláštní směsí speciálních látek“, který pravděpodobně způsobil paralýzu ploutví. Lovci se museli dostat velmi blízko velryby, aby šipka pronikla skrz tlustou kůži i vrstvu tuku. Tyto asi 70 cm dlouhé šipky pak vrhali pomocí vrhače šipek. Velryba se po úspěšném zásahu postupně otočila vzhůru nohama a utopila se. Původně se velryby lovily z kajaku pro jednoho, později se lovalo ve dvou.

Lovec se před lovem modlil ke svým idolům, aby se proměnil na dravé zvíře – v tomto případě kosatku. Tímto rituálem se lovec stal nečistým a byl dočasně vyhoštěn z vesnice. Jakmile sezóna skončila, musel se lovec změnit zpět, aby se mohl vrátit do vesnice opět jako člověk. Lovci byli uctívání, ale obávaní. Další rituální pomůckou pro lov velryb byl klobouk. Malý váček na klobouku měl v sobě kus lovcova mumifikovaného předka. Byl to ovšem velmi nebezpečný ostatek, protože většina lovců, kterým jejich předci pomáhali, umírala mladá a ve stavu šílenství. Po zásahu velryby lovec-šaman musel provést další rituál, kterým vůči velrybě projevoval sympatie. Nesměl jíst, pít ani se stýkat se ženami. Po třech dnech se obrátil na zádech a tím ukázal, že velryba již vyplavala mrtvá a bylo možné ji přitáhnout ke břehu. Jen asi 10-40% velryb ale vůbec vyplavalo. Lovec v tu chvíli vyšel z chýše a vyřízl jí kus masa kolem šipky (dalo se poznat, který lovec velrybu zabil, protože každá šipka nosila lovcovo označení) a zakopal ho. Poté dali velrybě napít čisté vody a potírali se její krví. Jelikož byly velryby nejdůležitějším aleutským zdrojem, bylo z jejich těla zužitkováváno prakticky všechno.

O svých mumiiích ani jedu nechtějí aleuti mluvit, je možné, že jde o jedno z jejich mnoha tabu. Při porušení tabu (komunikace s mrtvými, špatné provedení rituálů) totiž mnohdy onemocněli hroznými nemocemi a umírali. Povolání lovce se dědilo pouze po mužské linii. Drogy sice nejsou na ostrovech aleutů potvrzeny, hojně ale používali oměj. V době květu se vzal kořen, rozdrtil na pastu, smíchal s magickými ingrediencemi a používal jako šamanistický prostředek při lovu.

Další metodu lovu velryb používal národ alutiiq. Velryby se uvěznilly v zálivu pomocí silné šňůry natažené před vstup do zálivu. Tato šňůra byla magická, protože podél ní šaman rozlil tuk mrtvých, velmi silný jed. Pomyslné čáře se velryby vyhýbaly z vnitřního strachu přivozeného rituálem. Následně mohly být pobity a zpracovány.

Mrtvoly lovců byly ukládány do jeskyň, kde byly mumifikovány. Artefakty jsou v jedné z objevených jeskyní díky vyšší teplotě a kyselosti PH 2 velmi dobře zachovalé. V jiné jeskyni, kde byla nalezena třímetrová velrybí čelist, panuje naopak chlad. Tam byly například nalezeny i pozůstatky harpuny.

Aleuti jsou velmi malým národem, takže by jejich kajaky byly pro běžného indoevropana nevhodné. Na výpravy dlouhé stovky mil, si brali jen vodu, protože jídlo si dokázali vždy obstarat. Vozili sebou kameny, které z kajaku nesměli vyndat, nicméně ne z důvodu, že by byly jejich kajaky nevyvážené, jednalo se o další z jejich tabu, které nesmělo být porušeno. Řada masek byly nalezeny jako pohřební, a tak si na ně aleuti činí nárok, aby mohly být zakopány. Proto je jen nízký počet z nich vystaven.

Nyní už aleuti mluví hlavně anglicky a jedná se všehovšudy o míšence pouze se zlomkem původní krve. Čistokrevného aleuta by dnes pravděpodobně bylo možné spatřit pouze v mumifikovaném stavu a ani to by se nám z důvodu tabu nepodařilo.